

Сергій КЛЕПКО

**КУРИКУЛУМ ЯК АРХІТЕКТУРА
ОСВІТИ: ІНСТИТУЦІЙНІ,
СТРАТЕГІЧНІ І ТАКТИЧНІ
АСПЕКТИ**

На даний час документи з політики та стратегії курикулуму української шкільної освіти відзначаються фрагментарністю, що створює труднощі в опрацюванні їх усім зацікавленим особам. Інституційні структури, що відповідають за розробку та проектування курикулуму, не забезпечують дієвого, прозорого та простого механізму створення політики курикулуму. Обговорюються проект Рамок курикулуму, що повинен запропонувати чіткі правила розробки курикулуму, і запровадження спеціалізованих інституційних структур, що відповідають за розробку курикулуму.

1. Визначення концепції курикулуму

Цілі національної освіти можуть бути здійснені лише за умови наявності певної системи підтримки їх досягнення. Навчальний процес як підтримка досягнення специфічних цілей визначається взаємодією підсистем освіти, до яких належать передусім курикулум (curriculum), розробка матеріалів, підготовка учителів і оцінювання (assessment).

Освіту можна проінтерпретувати як «гніздо для курикулуму». У його центрі знаходиться проблема інституцій і процедур розробки структури курикулуму. У це ж гніздо потрапляють нормативи і програми навчання учителів; проблема розвитку шкільної організації (ступінь автономії шкіл, процедури управління), політика, нормативи, процедури, пілотування виробництва підручників та інших навчальних матеріалів, і нарешті, інституції і процедури вимірювання і моніторингу освітнього процесу.

Якщо стосовно сутності усіх елементів «гнізда для курикулуму» в освітньому просторі України є певне розуміння, то центральне поняття викликає, щонайменше, дискусію про доцільність впровадження цього терміну в офіційну і наукову лексику української освітньої термінології.

Ситуацію можна описати за допомогою метафори «привид курикулуму бродить Україною», якою виражається як небезпека, що відчувається від інституціоналізації курикулуму за європейськими зразками в освіті України, так і необхідність як найскорішого її проведення. Без перебільшення курикулум сьогодні можна вважати найбільшою проблемою системи шкільної освіти, невирішеність якої негативно відбивається на усіх освітніх підсистемах, а недооцінювання ваги цієї проблеми загрожує процесу європеїзації української освіти. І проблема не лише в досягненні термінологічної однозначності.

В останні десятиліття концепція курикулуму еволюціонувала й виросла у своєму значенні. Термін «курикулум», в основному, використовується для позначення існуючого договору між суспільством, державою і фахівцями в галузі освіти щодо курсів навчання, які учні повинні пройти у певний період свого життя. Курикулум визначає основи і елементи освіти, їхню послідовність і кількість часу, що відводиться для оволодіння ними, особливості навчальних закладів і процесу навчання, точку зору стосовно методів і ресурсів для викладання й навчання (тобто підручників і технологій), оцінювання і профіль викладачів.

Курикулум вже не є лише продуктом технічного процесу, тобто документом, підготовленим експертами виходячи із сучасного рівня дисциплінарних, педагогічних і дидактичних знань. Усе більше й більше теоретики освіти визнають політичний аспект курикулуму — той факт, що курикулум є полем ідеологічної й політичної боротьби, що має місце в кожному суспільстві з метою надання певного сенсу навчанню. У такий спосіб визнається, що його сенс повинен створюватися не тільки експертами відповідно до професійних критеріїв, але також і за посередництвом складних політичних, соціальних і культурних процесів. Проблеми сучасного курикулуму відображені у робочих матеріалах конференції «Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття», в яких надруковано переклади статей провідних фахівців у галузі теорії курикулуму Дакмари Герореску, Сальберга Пасі, Галінен Ірмелі, Олександрю Крісана та інші матеріали [1].

Отже, курикулум є невлотимим процесом, який має матеріальне вираження. Типовий продукт цього процесу — один або кілька документів, прийнятих у певний час політичною владою й органами освіти. У більш широкому змісті підручники й методичні посібники також вважаються документами курикулуму, оскільки вони вносять вклад у зміст навчання й спрямовують процес викладання й навчання в закладах освіти [2].

2. Ситуація з «українським курикулумом»

Незважаючи на те, що в українській системі освіти термін «курикулум» не вживається, український курикулум шкільної освіти існує; його

складають положення з Законів щодо освіти, сукупність Державних стандартів, Базового навчального плану (який входить до стандарту і разом з ними затверджується КМУ) та відповідних навчальних (освітніх) програм і більше сотні різних документів МОН — наказів, листів, рекомендацій, в яких формулюються ті чи інші вимоги щодо курикулярних документів (наприклад, накази про конкурси програм і підручників) чи безпосередньо стосовно змістовних елементів. Розглянемо основні компоненти нинішнього українського курикулуму.

Стандарт-2004

Постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. № 24 затверджено Державний стандарт базової і повної середньої освіти, який ми позначатимемо далі як Стандарт-2004. У цій постанові «державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів у Державному стандарті подано за галузевим принципом у семи освітніх галузях: мова і література, суспільствознавство, естетична культура, математика, природознавство, здоров'я і фізична культура, технологія, що є органічним продовженням змісту відповідних освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти».

Стандарт-2004 структуру та зміст української шкільної освіти подає за допомогою 3000 слів. Тестологи визнають, що Стандарт-2004 є операційно непридатним для розробки тестів. З цим потрібно погодитися, але спочатку з'ясуємо — багато чи мало ключових термінів у ньому, які могли б стати основою для перевірки навчальних досягнень учнів? 4,864 терміни містить укладений Хіршом список слів, які має знати кожний американець [3]. Проте навіть «900 СЛІВ МОЖУТЬ ПЕРЕВЕРНУТИ СВІТ». Саме стільки слів містила стаття Вотсона та Кріка у часопису Nature 1953 р., в якій описано структуру основної молекули життя — ДНК — і механізм її реплікації. З того часу молекулярна біологія не лише змінила спосіб наукового мислення, а й значною мірою визначила подальший розвиток усього людства. Чи змінять Україну 3000 слів Стандарту-2004? Адже у ньому жодного разу не згадано, наприклад, такі слова як «аналогія», «бізнес», «нанотехнологія», «біоетика», «чесність»... Потрібно визнати, що Стандарт-2004 — наслідок «розщепленого бачення» і відображає модель вибуху і фрагментації знання. Найважливіші його вади — еkleктична і неясна «філософія стандарту»; різний темп, стиль і «планки» для учнівських досягнень в освітніх галузях, не придатність тексту для обговорення (не пронумеровані рядки, відсутній глосарій). Навіть з огляду на лише підняті вище проблеми, український освітній Стандарт-2004 — поки що, за термінологію TIMSS, є призначеним курикулумом (intended curriculum), який породжує спектр інших курикулумів, у тім числі, прихований (hidden) та вилучений (excluded) курикулуми. Але про них потрібно говорити окремо. Необхідний аналіз стандартів через призму супербачен-

ня, яке генеруватиме стандарт як практичний результат освітнього процесу. З 2004 року мав розпочатися процес укладання нового стандарту, але про здійснення цієї роботи нам невідомо, хоча в Росії у серпні 2007 року оприлюднена концепція стандартів нового покоління, а у Великобританії завершується розробка нового шкільного курикулуму [4].

Програми

«Нову програму 12-річної школи», укладену на базі Стандарту-2004, віднаходимо на офіційному веб-сайті МОН у розділі «Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів». Згаданою вище постановою Кабінету Міністрів України від 14.01.2004 р. № 24 про Стандарт-2004 визначено, що «зміст освітньої галузі структурується і реалізується в системі відповідних навчальних предметів та курсів, програми яких затверджує МОН», проте нові програми на сайті МОН подані не за освітніми галузями, а у досить випадковому порядку, до того ж не згадуються ні автори програм, ні ким і коли вони затверджені, а з метою захисту «авторських прав на текст програми» Міністерства освіти і науки України та авторів програм, програми подані у не зверстаному вигляді, тобто учитель і учні не зможуть роздрукувати потрібну програму відповідно до твердої копії з усіма реквізитами.

Здоровий глузд підказує, що програми повинні максимально широко доводитися до учнів, учителів і батьків, бути публічними, тому є незрозумілим, у чому полягають «авторські права на текст програми» і чому нормативно-правова база українського курикулуму не зобов'язує не обмежувати доступ до програм.

Стан сучасної ситуації в програмному процесі української шкільної освіти у серпні 2007 р. з точки зору МОН описується у розділі *«Якість змісту освіти — найважливіша ознака якості загальної середньої освіти»* наукового видання *«Якісна освіта — запорука самореалізації особистості»* [5, 29—34]. Прокоментуємо деякі позиції цього концентрованого викладу української освітньої політики стосовно курикулуму.

По-перше, у ньому заявляється, що відповідно до Закону про освіту *«Міністерство освіти має виключне право на розроблення і затвердження навчальних програм, тобто змісту освіти для всієї країни»* [5, 29—34] і аргументується виправданість і доцільність цього регулятива. Питання ж про те, як це право і на основі якого нормативного поля МОН здійснюється, залишилося поза цим текстом.

По-друге, у цьому розділі названі протиріччя українського курикулуму, які потребують вирішення — збільшення у ньому кількості одногодинних курсів, зменшення часу на предмети варіативної частини, переобтяження програм інформативним матеріалом, значне переважання блоку суспільно-гуманітарних предметів порівняно з природничо-математичними предметами. Однак ці суперечності не є найосновнішими і однознач-

но вирішити їх не вдасться. Якщо проблема одногодинних курсів і зменшення варіативної частини вирішується шляхом ущільнення і підвищення ефективності інваріантної частини, то збалансованість співвідношення між складовими змісту шкільної освіти: природничо-математичною, суспільно-гуманітарною та оздоровчо-технологічною залежить від політичної волі. Справа у тому, що держави, прагнучи забезпечити економічний розвиток і понизити рівень безробіття, повсюдно підштовхують молодь до інженерно-наукових спеціальностей. Але наскільки виправданою є ця тенденція? Збалансованість освітніх галузей досягається не в пропорціях часу за назвами галузей і на рівні дискусії 60-х років між «фізиками» і «ліриками», а на основі збалансованості цілей і завдань освітніх галузей. Наприклад, математика до цього часу в дидактиці не вважається центральним предметом у формуванні духовного світу людини нарівні з міфотворчістю, мистецтвом, музикою. Не менший духовно-гуманітарний потенціал фізики та природознавства в цілому, інша справа, яким чином ми долаємо концепцію «радянської математики», яку описує С. А. Раков [6, 4–13].

По-третє, у названому вище виданні досягненням сучасної курикулярної політики України проголошується розквіт наскрізних програм курсів за вибором на зразок «Розмаїття релігій і культур світу», «Основи споживчих знань», «Енергозбереження» тощо. Такий розквіт програмного забезпечення варіативної частини змісту можна вітати, але він свідчить і про те, що існуючий зміст освіти, передбачений Стандартом-2004, не задовольняє як МОН, так і школи, що й намагаються виправити можливостями курсів за вибором. Нещодавно розпочато аналіз стану забезпечення шкіл України курсами за вибором. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти листом № 1.4/18—2478 від 15.11. 2007 в інститути післядипломної педагогічної освіти «Про створення банку даних навчальних програм» зажадав надіслати анований перелік навчальних програм варіативної складової Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів, які рекомендовані цими інститутами до використання у навчально-виховному процесі. Цей лист свідчить також про те, що правила створення, схвалення, реєстрації і оприлюднення навчальних програм різного рівня, встановлення на них прав інтелектуальної власності ще не прописані і не унормовані в освіті України так як слід.

Це підтверджує також поява в Україні двох інших курикулумів — «перевірочного» курикулуму (tested Curriculum) і українського зверх-курикулуму, тобто змісту в підручниках, який вчитель реально не може використати за часових обмежень навчального процесу.

«Перевірочний» курикулум (tested Curriculum) у США визначається як той зміст, що втілюється у тестах, які складаються штатом, шкільним округом і вчителями. Термін «тест» використовується у широкому змісті слова і включає стандартизовані тестування, тестування компетентності

та оцінки ефективності. На початку грудня 2007 р. Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО) оприлюднив Програми зовнішнього незалежного оцінювання 2008 року [7]. Це третя спроба українського «тестованого курикулуму», перед цим була серія посібників 2006 р. [8] та на початку 2007 р. «Зовнішнє оцінювання. 2007», в яких записано «Програмові вимоги».

Нормативне поле для розробки Програм ЗНО УЦОЯО не визначено, тому цікаво спостерігати, як створюється цей український програмний елемент освіти, що повинен бути імплементований в український курикулум, щоб не виникало суперечностей між ним і діючими програмами. Адже ці «Програми ЗНО», «Програмові вимоги» порівняно з традиційними програмами матимуть визначальний вплив на реальний навчальний процес, оскільки «вивчається те, що перевіряється».

Навіть сам факт створення «Програм ЗНО», «Програмових вимог» є свідченням проблемності сучасного українського курикулуму, оскільки УЦОЯО повинен був використовувати для цілей оцінювання існуючі програми, проте вони виявилися, очевидно, не придатними до цього. Неминуче виникли окремі колізії, які призводять до «перевірки того, що не вивчалось».

Удосконалення критеріїв оцінювання

Створені творчі експертні групи МОН [9, 34] з травня 2007 року розпочали аналізувати навчальні програми з метою *виокремлення ключових компетенцій у змісті програм і удосконалення критеріїв оцінювання*. Хоча справа, мабуть, не у виокремленні *ключових компетенцій у змісті програм*, а у внесенні ключових компетентностей та встановленні їх відповідності потребам молоді і суспільства.

Стосовно *удосконалення критеріїв оцінювання*, справа, мабуть, у необхідності створення виваженої у моральних і правових аспектах загальної концепції оцінювання і педагогічних вимірювань, бо існуюче нормативне поле останніх не дає відповіді на багато питань сучасної шкільної практики.

Оцінка результатів навчання або оцінка реалізованого курикулуму була і є однією з найважливіших проблем теорії і практики. Слід зазначити, що і на цьому рівні і на рівні оцінки курикулуму не існує єдиних моделей і технологій. Навпаки, майже у всіх країнах є свої власні моделі оцінювання. А ті країни, які вважають за краще запозичувати ту або іншу модель, адаптують її до своїх умов.

Аналіз ряду програм з різних країн дозволяє зробити висновок про роль і місце оцінки у вказаних документах. В одних з них така рубрика складає декілька сторінок, включаючи загальні підходи до концепції оцінки результатів навчання, в інших — це розділи, в яких детально формулюється пропонована філософія оцінювання.

Розуміння компетенції як вирішальний виклик

Оскільки неможливо примусити дітей працювати вночі, які необхідно обрати критерії вибору між багатьма дисциплінами і розділами в них і як встановити, які знання не потрібні або навіть зайві? Як показав Д. Берлінер, п'ять найважливіших навиків для зайнятості знаходяться на периферії цілей педагогів і шкіл, освіта переважно зосереджується на формуванні найменш значущих навиків для зайнятості [10]. «Не йдеться про те, щоб охопити все, що можливо знати, а про те, щоб знати те, що не можливо не знати», — говорив Жюль Феррі ще у 1882 р. [11].

Даремно сьогодні шукати якісь закономірності у цьому процесі відбору знань. Тестологи вважають, що експертами повинні визначатися домени компетентності — «сукупності відносно однорідних компетентностей, спрямованих на розв'язання відносно гомогенних задач» [12, 35—36], засвоєння яких вже перевіряють розробники тестів. Цими експертами і є розробники курикулуму, для яких розуміння компетенції є вирішальним викликом [13]. Компетенція — укрупнення одиниць планованих результатів. Проте вони визначають успіх у житті особистості лише на 15%, як встановлено дослідниками Гарвардського університету. Це свідчить про необхідність при оцінюванні навчальних досягнень враховувати вироблення учнями схем, рамок, подієвих сценаріїв та інших феноменів, що досліджуються когнітивною антропологією, діагностувати і вимірювати вироблення стратегій і технологій як «матриць практичного розуму», різноманітних способів, за допомогою яких люди приходять до розуміння самих себе та своєї особистісної самореалізації. М. Фуко виділив 4 групи таких способів:

- 1) **технології виробництва**, оволодіння якими дає можливість виробляти, перетворювати речовину і речі та маніпулювати ними;
- 2) **технології знакових систем**, які дозволяють вживати знаки, образи, значення, символи, системи позначень;
- 3) **технології влади**, які обумовлюють поведінку індивідів у різноманітних системах владних відносин;
- 4) **«технології самого себе»**, тобто сукупності навичок, які дозволяють індивідам здійснювати певні дії над своїм тілом і душею, думками, поведінкою, способом життя, і відповідно змінювати себе для досягнення щастя, мудрості, досконалості.

Курикулум — це проект відповіді на питання М. Фуко: «Що потрібно знати, щоб людина ефективно використовувала свої унікальні здібності?» Оскільки універсальної відповіді на це питання не існує, звернемо увагу на систему ключових кваліфікацій (компетенцій), яку запропонував О. Негт [14, 21—44], які необхідно культивувати «для виходу трудового співтовариства з глибокої кризи»:

1. Компетенція самоідентичності (сприйняття самого себе і оточуючих).
2. Технологічна компетенція.

3. Екологічна компетенція (дбайливе поводження з людьми і світом природи).

4. Економічна компетенція.

5. Історична компетенція (розвиток «здатності до утопії», альтернативне мислення, розвиток фантазії, щоб люди прагнули суспільних змін і здійснювали їх).

6. Компетенція справедливості.

7. Комунікативна компетенція («здатність інтегрувати»).

Зауважимо, що компетенція справедливості для Негта є більше ніж пізнання змісту справедливості і розвиток здатності співчуття іншим людям. Він говорить про «пізнавальну здатність дізнання схованої нерівності у формальній рівності», навчання якої «так само важливо, як навчання читання, письма і рахунку» [15, 669—683].

Зрозуміло, що в кожній тематичній компетенції О.Негта, виявляються ключові компетентності ОЕСР:

1. Спілкування рідною мовою.

2. Спілкування іноземною мовою.

3. Математична грамотність та базові компетентності у природничих дисциплінах та технології.

4. Інформативні компетентності (Digital Competence).

5. Навчання навчатися (Learning-to-learn).

6. Міжособистісні і громадянські компетентності.

7. Підприємливість (інноваційність).

8. Культурна виразність [16].

Шкільний курикулум постає як вибір клітинок з матриці 7×8, 56 клітинок якої визначатимуть вияв певної ключової компетентності ОЕСР у певній тематичній компетентності О.Негта. Іншими словами, критерієм відбору доменів компетентностей є показник, наскільки оволодіння нею допомагатиме людині ефективно використовувати її унікальні здібності.

3. Що ми маємо зробити?

По-перше, побачити і сформулювати національний курикулум як цілісність, що складається з таких компонентів:

Документи курикулярної політики (формулюють основоположне для курикулуму освітнє бачення, уявлення країни про ідеальну освіту/курикулум).

Документи щодо Рамкової структури Національного курикулуму роз'яснюють принципи та структуру курикулуму, а також стратегію всеохоплюючого курикулярного процесу; забезпечують послідовність та взаємозв'язок курикулярної системи як єдиного цілого.

Рекомендації щодо створення курикулярної продукції (пояснення, як скласти курикулум так, щоб усі програми навчальних предметів були вертикально і горизонтально узгоджені, методика його впровадження).

Система навчальних програм і планів з предметів, крос-курикулярних програм.

Підручники, посібники для вчителів, учнівські зошити тощо.

Інструменти, положення про оцінювання та експертизу; інші документи.

По-друге, необхідно суму інформації, яка розрізнено існує і може бути визнана як Національний курикулум України оформити в «Curriculum Framework» («Рамки курикулуму»). Наявність такого документа характерна для більшості країн ОЕСР, Центральної та Східної Європи. Усі вони мають документ під назвою «Рамки Державного Курикулуму», що містить у собі (викладені в доступній формі) «суттєві моменти», тобто «ключові елементи та принципи» системи навчальних програм, одним словом, все те, що всі вчителі та учні повинні розуміти та знати про неї. Такий документ надасть громадськості когерентні рамки довідкової інформації про реформування курикулуму в країні в цілому. Розробка простого і когерентного документа здійснюватиметься на основі ряду вже розроблених в Україні документів, у яких окремі положення вже розкрито. Проблема тут полягає в їх модернізації та удосконаленні і оформленні їх у єдиний простий документ типу «дайджест», доступний для всіх учителів та інших важливих учасників усередині та за рамками системи освіти.

У буклеті про реформу курикулуму в Англії говориться: «Курикулум потрібно високо цінувати. Повинна бути реальна гордість за наш курикулум, що надає можливість дізнатися про встановлені цілі перед молоддю країни. Викладачі, батьки, працедавці, ЗМІ і публіка повинні бачити курикулум як досягне ціле, підтримуюче і надихаюче. Найважливіше, молодь повинна насолодитися можливістю відкриття і досягнень, які пропонуватиме курикулум». Краше не скажеш і про місію нашого українського курикулуму.

4. Як ми можемо це зробити?

Учень за 12 років навчання має пройти і здобути 11970 уроків (таке загальне навчальне навантаження на учня в українській школі). Курикулум можна схарактеризувати і як проект мистецтва навчання. І хоча сьогодні панують конструктивістські концепції укладання навчальних програм, але не потрібно забувати і Я. А. Коменського, який вказував, що «мистецтво навчання не вимагає нічого іншого, окрім досконалого розподілу часу, предметів і методу» [17, 46]. Звичайно, сьогодні освітній процес бачиться складнішим, але «досконалий розподіл часу, предметів і методу» залишається необхідним і є завданням курикулуму та курикулярних документів.

З цією метою використовуються досягнення еволюції теоретичних обґрунтувань курикулуму і сучасні електронні інструменти «просування і полегшення змін» [18]. За допомогою «декомпозитора програм» встанов-

люється існуюча ситуація з розподілом часу в певній країні, створюються нові сценарії і бази даних для їх дослідження. Наслідки запроєктованих змін виразно подаються графічно, які обговорюються фахівцями.

Курикулум — багаторівнева система, її підсистеми можуть бути формалізовані як розв'язувальні (рос. мовою — «решательные») системи, тобто описані у вигляді системи, яка перетворює вхідні сигнали (цілі освіти, стан знання і практики тощо) у допустимі вихідні сигнали (конкретний текст програми, підручника, уроку). Оптимізація курикулуму тоді полягає у розв'язуванні проблеми координації і узгодження рішень у теорії багаторівневих систем. З метою узгодження рішень застосовуються декомпозиційний і синтетичний підходи.

Декомпозиційний підхід базується на уявленні: для багаторівневої системи, в якій реалізується формування планів чи програм, існує загальна модель системи. Основне питання — узгодження рішень локальних задач підсистем таким чином, щоб композиція їх рішень в певному сенсі узгоджувалася з вирішенням глобального завдання. Синтетичний підхід не передбачає існування певної глобальної моделі системи в цілому. Лише передбачається, що для системи сформульовані глобальна мета її розвитку і функціонування та самостійні завдання для підсистем.

Прикладом синтетичного підходу в розробці курикулуму є підхід до проектування курикулуму як дроблення загальної мети освіти на часткові цілі (освітніх галузей, предметів, уроків) і потім досягнення цих цілей за допомогою того чи іншого змісту, тобто відомі тільки загальна мета, і ми не робимо ніяких припущень щодо глобальної моделі системи змісту освіти [19]. В Україні переважно використовується декомпозиційний принцип: розробники програм виходять з того, що існує загальна модель системи освіти з 7 освітніх галузей і вважають за необхідне знаходити свої локальні рішення, нерідко не узгоджуючи їх з іншими галузями.

Така ситуація — наслідок жорстких дисциплінарних коридорів у науці України. Тому для створення національного курикулуму України в європейському контексті важливою є, **по-перше**, трансформація наукової роботи в галузі педагогіки, яка забезпечить:

А. Прозорі механізми для поширення наукових ідей з лабораторій до широкої практики.

В. Прагматичне визначення проблем досліджень.

С. Стійка теоретична основа для освітніх досліджень.

Д. Створення команд дослідників відповідно масштабу досліджуваних проблем.

Е. Консолідоване фінансування дослідницьких робіт.

Ф. Встановлення індивідуальної і групової відповідальності за пропонувані рішення в освіті [20].

По-друге, необхідно чітко з'ясувати константи для курикулуму. Чому ми формуємо ті чи інші цілі освіти? У першому наближенні можна вважати, що цілі освіти визначаються змінною системою різноманітних

соціальних, антропологічних, економічних, політичних і культурних факторів. Проте серед цих факторів є постійні фактори, які мало змінюються від умов конкретного суспільства і визначаються природою людини як соціобіологічної сутності. Назвемо їх внутрішніми константами курикулуму, до яких у першу чергу належать об'єктивні можливості сприйняття учнями інформації, у відповідності з якими розробляється зміст освіти.

Внутрішніми константами курикулуму є швидкість читання текстів, сприйняття інформації органами зору (до 200 млн біт в секунду), органами слуху (понад 70 тис. біт в секунду), пропускна можливість каналу передачі навчальної інформації при проведенні занять — від 70 до 120 слів у хвилину, тобто 210—360 біт/хв. [21]. Коли стверджується, що в українській шкільній освіті «жахливі підручники, непосильні програми, неймовірна завантаженість школярів калічать юнь» [22], то мова йде про недотримання розробниками програм і підручників внутрішніх констант курикулуму. Звичайно, навчатися потрібно в напруженому темпі, проте занурення школярів в океан інформації змушує педагога полегшувати відповідні вимоги програм, що потім при оцінюванні створюватиме проблеми.

Зовнішні фактори (константи) курикулуму — визначаються соціо-економічною ситуацією суспільства. Парадигма сучасного розвитку курикулуму — від центрування на інтересах особистості учня — до орієнтації на потреби суспільства нової економіки. Тому курикулум має розроблятися з урахуванням прогнозу структури зайнятості в суспільстві як мінімум на 15—20 років уперед та прогнозу вимог до професій цього недалекого майбутнього.

Якщо архітектура — мистецтво просторової організації життя, то курикулум є архітектурою освіти. Така метафора може бути пояснена тим, що курикулум надає можливість «360-градусного панорамного огляду» шкільної освіти, гарантує високу продуктивність системі освіти і забезпечує її екологічні і гуманістичні установки. Щоб досягти цього, у рамкових основах національного курикулуму загальної середньої освіти України мають бути відображені:

1. Методологія і методика проектування курикулуму.
2. Політика та стратегія розвитку курикулуму.
3. Основи, принципи і критерії проектування національного курикулуму.
4. Структура шкільної програми і доміанти освітніх (курикулярних) галузей і навчальних предметів.
5. Кінцева мета рівнів освіти і цілі освітніх (курикулярних) галузей, курикулярних циклів і навчальних предметів (стандарті навчальних досягнень).
6. Моделі розробки і доповнення курикулуму на рівні школи.

I, по-третє, необхідно визначити стратегію розробки курикулуму.

Для здійснення окресленої вище роботи важливо розробити послідовну середньо- та довготермінову стратегію з пріоритетами на найближ-

чий період процесу розробки курикулуму, тобто необхідно мати динамічний план неперервного удосконалення та впровадження курикулуму. У стратегії необхідно передбачити:

1. Створення механізмів досягнення стабільного розвитку інституційних можливостей та людських ресурсів для розробки курикулярних документів.

2. Поетапне впровадження нового курикулуму з трьома «вхідними точками» в систему, тобто 1, 5 та 9 класу.

3. Паралельне впровадження комплексної реформи підручників, в результаті якої будуть витіснені всі невідповідні підручники та утвориться вільний ринок навчальної літератури.

4. Впровадження спеціальних програм підготовки вчителя, які нададуть можливість навчити учителів оперувати сучасними, основоположними для філософії нового курикулуму, методами та методиками.

5. Впровадження програми удосконалення менеджменту змін на рівні школи (удосконалення шкільної системи, участі у житті школи, механізмів підтвердження якості тощо).

6. Взаємодія з відповідними стейкхолдерами з метою впровадження змін курикулуму.

Відповідно операційно-прагматичної моделі (Крісан, 1993) процесу зміни курикулуму окрім Стратегічного компонента (освітня політика впровадження Національного курикулуму (НК); кроки та механізми функціонування курикулярного циклу) ще виокремлюють Концептуальний компонент (відповідає за рефлексію та розвиток чіткої курикулярної філософії та теорії, а також за освітнє бачення — підґрунтя створюваного НК) та Інституційний компонент (відповідає за інституційні заходи, які проводяться в рамках розробки та впровадження НК);

Концептуальний аспект передбачає:

— розробку та впровадження генеральної довгострокової політики з чітким баченням, спланованою етапністю та цілями;

— створення та втілення в життя детальної всеохоплюючої курикулярної філософії (концепції), покладеної в основу документів *Національного курикулуму*, і обговорення громадськістю;

— створення Рамкової структури Національного курикулуму (структури курикулуму, предметних та крос-курикулярних навчальних планів, інваріантної частини базового навчального плану та шкільного курикулуму, методів та засобів впровадження, механізмів підтвердження якості на рівні школи, підтримки вчителя тощо).

Щодо розвитку в Україні Інституційного компоненту курикулуму, то у першу чергу необхідно:

1. Заснувати Національну раду з курикулуму як незалежну організацію професіоналів для створення та подальшого удосконалення Національного курикулуму.

2. Створити при ній для виконання технічних завдань Координаційні комісії з освітніх галузей та Групи розвитку навчальних програм з предметів.

3. Створити умови для громадських дебатів, консультацій та залучення стейкхолдерів, експертів у галузі освіти, професійних асоціацій учителів, профспілок, професорсько-викладацьких колективів ВНЗ, місцевих та регіональних шкільних адміністрацій, батьків та учнів, зацікавлених сегментів громадськості. Велику вагу має публічна думка представників різних релігій та їх організацій.

Діяльність Національної ради з курикулуму полягатиме у здійсненні таких цілей:

1. Розробка курикулярної політики, курикулярного бачення та філософії національного курикулуму.

2. Координація розробки структури Національного курикулуму, навчальних планів та стратегії курикулуму.

3. Організація процесів національної консультації.

4. Конструювання механізмів впровадження.

5. Процес моніторингу впровадження.

6. Оцінювання якості курикулуму.

7. Перегляд курикулуму за необхідності.

5. Архітектура і курикулум

«Публіка вже більше нічого не розуміє... її звели з розуму усякими теоріями, вона не знає, що прийняти для свого відчуття або для своєї освіти... Ми живемо в непристосованому, безладному, не зорганізованому середовищі» — писав про архітектуру видатний архітектор Ле Корбюз'є. Подібне можна було б написати і про ситуацію з категорією курикулуму в українському освітньому просторі, який не сприймає цей термін і воліє його замінювати терміном «зміст освіти». Можливо, порівняння курикулуму з архітектурою допоможе поменшити ступінь відторгнення ідеї курикулуму стосовно української освіти.

У ХІХ ст. теорія архітектури і будівельного мистецтва називалася архітектонікою. У філософії архітектоніка є подання знання у систематичній манері, витворення структурної цілісності, формальна схема пояснення. У мистецтві — архітектонікою називається художнє вираження конструктивної структури споруди, скульптури, що виявляється у взаємозв'язку елементів цілого; будова художнього твору, його композиція. З іншого боку, архітектоніка утворена зі слів «АРХЕ» і «ТЕКТОНІКА». АРХЕ — початок, походження; АРХЕТИП — початок, форма, взірць, прообраз, ідея, термін, який широко розповсюджений завдяки К.Г.Юнгові. ТЕКТОНІКА — мистецтво надавати витончену форму і красиву зовнішність різним речам і водночас — внутрішня будова земної кори.

Сучасне поняття курикулуму синтезує всі перелічені вище значення терміну архітектоніка стосовно освіти. І подібно тому, як «архітектура все більше стає галуззю науки і філософії», за словами великого архітектора ХХ ст. Френка Ллойда Райта, так і курикулум став едукологічною наукою і водночас розділом філософії освіти, а теорія курикулуму — мистецтвом організації освіти і одночасно речовим виразом певної картини світу. Нехтувати теорією курикулуму в час модернізації української освіти, це все одно що допускатися помилок американських архітекторів стосовно правил будівництва хмарочосів, про які писали після трагічного руйнування Близнят в Нью-Йорку у 2001 р.: *«Як би там не було, зараз англійські і європейські архітектори нарікають американцям за те, що вони не прислухалися раніше до їх попереджень. Третина століття назад, коли Європа будувала свої хмарочоси за американським зразком, у Лондоні частково обрушився хмарочос Роунан Пойнт Тауер. Після цього правила будівництва були європейцями повністю переглянуті з тим, щоб надалі не допустити подібних трагедій. Американці, з властивою їм зарозумілістю, нічого в своїх правилах змінювати не стали — ще б, їх, націю будівничих хмарочосів, учитиме якась там Європа. Сьогодні вони пожинають трагічні плоди свого небажання вчитися на чужих помилках»* [23].

То ж не цураймося чужого знання про український курикулум і наполегливо будуватимемо його як основу модернізації українського шкільництва.

Література:

1. Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21-го століття». Всеукраїнська науково-практична конференція 26 — 27 червня 2007 р. м. Київ / Україна — Проект «Рівний доступ до якісної освіти»; Академія педагогічних наук України; Державна установа «Директорат програм розвитку освіти» Міністерства освіти і науки України. — Київ: 2007. — 239 с.
2. Пособие по включению образования в области ВИЧ и СПИДа в школьные куррикулумы. 3-е издание. IBE/2006/OP/HV/01 REV — Международное бюро просвещения — ЮНЕСКО — Женева — декабрь, 2006. — 216 с. — <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001463/146355R.pdf>.
3. Hirsch, E. D. (1987) Cultural Literacy: What Every American Needs to Know, Boston, MA: Houghton Mifflin Company.
4. <http://www.globaldimension.org.uk/>.
5. Якісна освіта — запорука самореалізації особистості: Наук. видання / За заг. ред. С. М. Ніколаєнка, В. В. Тесленка. — К.: Пед. преса, 2007. — 176 с. — С.29-34.
6. Раков С.А. Якість освіти: європейський вимір // Вісник. Тестування і моніторинг в освіті. — 2007. — №10 — 11. — С. 4-13.

7. Програми зовнішнього незалежного оцінювання 2008 року: Основи правознавства. Біологія. Географія. Економіка. Математика. Хімія. Історія України. Українська мова і література. Зарубіжна література. Всесвітня історія. Фізика // <http://www.testportal.com.ua/index.php/text/porogzno2008/>; <http://www.osvita.org.ua/ukrtest/docs/>
8. Бойко В., Пастушенко Р., Пильник Т. та ін. Зовнішнє оцінювання з історії. Інформаційні матеріали. — К.: УЦОЯО, 2006. — 56 с.; Нелін Є., Дворецька Л., Прокопенко Н. та ін. Зовнішнє оцінювання з математики. Інформаційні матеріали. — К.: УЦОЯО, 2006. — 40 с.; Коваленко Л., Глазова О., Ломакович С. та ін. Зовнішнє оцінювання з української мови. Інформаційні матеріали. — К.: УЦОЯО, 2006. — 40 с.
9. Якісна освіта — запорука самореалізації особистості. — С. 34.
10. Berliner D. C. Educational Reform in an Era of Disinformation // Education Policy Analysis Archives. — 1993. — V. 1. — No. 2 February 2. (asvm.inre.asu.edu).
11. Какие знания преподавать в XXI веке? // Label France. Журнал о современной Франции. — 2004. — № 54.
12. Мруга М. Етапи розробки валідного тесту // Основи педагогічного оцінювання. Ч. I. Теорія: Навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали для педагогічних працівників. — К.: Майстер-клас, 2005. — 96с. — С.35-36.
13. Див. розд. 6. «Компетенізація освіти» в кн.: Клепко С.Ф. Філософія освіти в європейському контексті. — Полтава: ПОІППО, 2006. — 328с.
14. Negt O. Lernen in einer Welt gesellschaftlicher Umbrüche. — In: H. Dieckmann, B. Schachtsiek (Hg.). Lernkonzepte im Wandel. Die Zukunft der Bildung. Stuttgart: Klett-Cotta 1998. — S. 21-44.
15. Negt O. Wir brauchen eine zweite, gesamtdeutsche Bildungsreform // Gewerkschaftliche Monatshefte. — Dusseldorf, 1993. — Jg.44. — №11. — S.669-683.
16. Раков С.А., Цит. пр., С.11. — The Definition and Selection of Key Competences.— www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.
17. Коменский Я.А. Великая дидактика. — В кн.: Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / Сост.В.М.Кларин, А.Р.Джуринский. — М.: Педагогика, 1988. — С.104. — С.46.
18. <http://www.ibe.unesco.org/curriculum/trainingtools.htm>
19. Гуцу В., Кришан А. Проектирование базового куррикулума. Методическое пособие /Министерство образования, молодежи и спорта республики Молдова, Институт педагогических и психологических наук, Национальный совет по куррикулуму и оценке/— Кишинев: «Тірсім», 1998. — 119 с.
20. Див. «Шляхи вдосконалення досліджень в освіті» у кн.: Клепко С.Ф. Наукова робота і управління знаннями. Навчальний посібник. — Полтава: ПОІППО, 2005. — 202 с.
21. Лобашев В. Д., Лаврушина С. М. Сегментирование информации в технологической схеме учебного процесса // Школьные технологии. Научно-практический журнал технолога (завуча). — 1999. — № 3.

22. Посметна О. Позбавте нас ганебного тестування // Голос України. — 14.12.2007.
23. Колпаков Григорий. Террористы умнее архитекторов. 5 октября 2001 г., PressCenter.Ru.

***Сергей Клепко.* Куррикулум как архитектура образования: институционные, стратегические и тактические аспекты.**

На данное время документы политики и стратегии куррикулума украинского школьного образования отмечаются фрагментарностью, что создает всем заинтересованным лицам трудности в их проработке. Институционные структуры, которые отвечают за разработку и проектирование куррикулума, не обеспечивают действенного, прозрачного и простого механизма создания политики куррикулума. Обсуждаются проект Рамок куррикулума, который должен предложить четкие правила разработки куррикулума, и внедрение специализированных институционных структур, отвечающих за разработку куррикулума.

***Serhiy Klepko.* Curriculum as Architecture of Education: Institutional, Strategic and Tactical Aspects.**

At present, curriculum policy and strategy documents of the Ukrainian school education are marked by a fragmentariness that makes difficulties in their study to all stakeholders. Responsible for curriculum development and design institutional structures do not provide the effective, transparent and simple mechanism of curriculum policy making. Curriculum Framework Project that should offer clear rules of Curriculum development and introduction of specific institutional structures which should be responsible for Curriculum development are discussed in this article.